

ΑΡΧΕΙΟΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

ΚΑΙ

ΘΕΩΡΙΑΣ ΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΟΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

«Τὸ γὰρ αὐτὸ νοεῖν ἐστὶν τε καὶ εἶναι»
ΠΑΡΜΕΝΙΔΗΣ

ΤΑΚΤΙΚΟΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΑΙ

Heinrich Rickert Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Heidelberg. — Ernst Hoffman Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου Heidelberg. — Erich Frank, Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Marburg. — Guido Calogero Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Φλωρεντίας. — Ραφ. Δήμου, Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου Harvard τῶν Ἡν. Πολ. τῆς Ἀμερικῆς — Κ. Τριανταφυλλόπουλος Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Ἀθηνῶν. — August Faust Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Heidelberg. — Μιχ. Τσαμαδός. — Χ. Τζωρτζόπουλος Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. — Franz Boehm ὕφηγ. τοῦ Πανεπιστημίου Heidelberg. — Παν. Κανελλόπουλος Καθ. Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. — Κωνσταντῖνος Τσάτσος Καθ. Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. — Ἰωάν. Θεοδωρακόπουλος Καθ. Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. — Θεμ. Τσάτσος ὕφηγ. Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΙΣ: Κ. Σ. ΠΑΠΑΔΟΓΙΑΝΝΗ

ΨΑΡΡΩΝ 41

1935

odip, τὸ ὅτι ὑπάρχει μία κοσμικὴ διεύθυνσις (cosmic control) μιὰ κατευθύνουσα τελεολογία, μιὰ πνευματικὴ ὀργάνωσις... «Παντοῦ βλέπομεν ἴχνη τῆς ἀκαταπαύστου δημιουργικῆς ἐνεργείας τοῦ πνεύματος». Ἡ «κοσμικὴ αὐτὴ διεύθυνσις» δὲν μεταβάλλεται ἀλλ' ἐν αὐτῇ ἐξελίσσεται τὸν πᾶν. Δὲν ὑπάρχει οὔτε ἀρχὴ οὔτε τέλος τῆς δημιουργικῆς αὐτῆς δράσεως· ὑπάρχουν μόνον τοπικαὶ ἀρχαὶ καὶ τοπικὸν τέλος τοιούτων τοπικῶν ἱστοριῶν. Ἡ ὅλη διαδικασία τῆς ἐξελίξεως εἶνε διαδικασία πνευματοποιήσεως· ἐν τῇ συνόλῳ τούτῳ αἱ πράξεις τῶν καθ' ἕκαστον προσώπων δὲν εἶνε προκαθορισμέναι. Καίτοι τὸ ὅλον ἔχει ὀργάνωσιν καὶ προοδεύει, τὸ ἄτομον δὲν εἶνε ὑποχρεωμένον νὰ προοδεύσῃ.

Σύμφωνα πρὸς τὰ ἀνωτέρω ἐκτιθέμενα φρονεῖ ὁ συγγραφεὺς ὅτι δέον ὁ χριστιανισμὸς νὰ ἀναμορφώσῃ τὴν θεολογίαν του· (ἔχει ὅμως ὑπ' ὄψιν τοῦ ἰδιαιτέρως τὰς διαμαρτυρομένας ἐκκλησίας). «Εἶνε ἀνάγκη νὰ νοήσωμεν τὸν Θεὸν ὑπὸ νέας μορφάς». «Ἐὰν δὲν κατορθώσωμεν νὰ εὕρωμεν μιὰν ἀντίληψιν αὐτοῦ ἀντιστοιχοῦσαν πρὸς τὰς πνευματικὰς, πρακτικὰς, καὶ αἰσθηματικὰς ἀνάγκας μας, ἀντίληψιν ὑπερβαίνουσαν τὰς ἀνάγκας ταύτας καὶ δυναμένην νὰ μᾶς ἐμπνεύσῃ ἀπὸ ὑψηλοτέρας τριαύτας, ὁ παραδεδεγμένονος χριστιανισμὸς μας θὰ ἐκλείψῃ ἀσφαλῶς ὡς ἐνεργὸς δύναμις ἐν τῇ δυτικῇ πολιτισμῷ». Ὁ δεῦτερος τόμος τοῦ συγγράμματος ἀποτελεῖ ὁλόκληρος τὴν ἀνάπτυξιν τῆς νέας ταύτης θεολογίας.

(Ἐκ τῆς Revue de Métaphysique et de Morale)

* * *

(Ἀπὸ τὴν REVUE PHILOSOPHIQUE)

Fritz Heinemann : La phénoménologie de la Nature chez Goethe. Ὁ συγγραφεὺς ὁμιλῶν περὶ τῆς φαινομενολογίας τῆς φύσεως παρὰ τῇ Goethe ἔχει ὑπ' ὄψιν τοῦ ἰδίως τὴν περὶ τῶν χρωμάτων θεωρίαν αὐτοῦ τὴν ὅποیان δὲν θεωρεῖ ὡς ἀντιτιθεμένην εἰς τὴν φυσικὴν, ὡς φρονοῦν πολλοί, ἀλλὰ ὡς διάφορον ταύτης καὶ δὴ ὡς φαινομενολογίαν τῶν χρωμάτων. Τὸ ἄρθρον τοῦ ὁ συγγραφεὺς τὸ ἀρχίζει μὲ μιὰν διαπίστωσιν : ὅτι τὸ φαινόμενον δὲν τὸ προσέχουν πλέον, ὅτι τὸ φαινόμενον ἀπέθανε· λέγων δὲ τοῦτο ἐννοεῖ ὅτι «ὁ ἀρχικὸς σύνδεσμος μεταξὺ τῆς νοητικῆς ἱκανότητος τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ ὕλικου τὸ ὅποτον προσφέρεται εἰς αὐτὴν δὲν λαμβάνει πλέον χώραν· ὅτι αἱ εἰκόνες, αἱ ὀπτασίαι καὶ οἱ ἰσχυροὶ μῦθοι οἱ ὅποιοι κυβερνοῦν καὶ διαμορφώνουν τὴν ζωὴν δὲν σχηματίζονται πλέον κατὰ τὴν πρωταρχικὴν ἐπαφήν μὲ τὸν κόσμον». Φαινόμενον σημαίνει ἐμφάνισιν καὶ ἐμφάνισις σημαίνει ἐμφάνισιν πράγματός τινος· ἐκεῖνο δὲ τὸ ὅποτον ἐμφανίζεται εἶνε ἀνώτερον τῶν αἰσθήσεων. Ἀλλὰ τὸ φαινόμενον ἀπαιτεῖ καὶ μιὰν κεντρικὴν δημιουργικὴν ἐνότητα. Τὸ ὑποκείμενον ἄρα δημιουργεῖ τὸ φαινόμενον, διότι εἰς τὸ φαινόμενον ἐκφράζεται πρωτίστως ἡ ἐνότης τῶν

δημιουργικῶν δυνάμεων τοῦ ὑποκειμένου. Ἐκ τῶν ἄνω καὶ ἐκ τῶν κάτω. Τὴν θέσιν τοῦ προσπαθεῖ νὰ καταλάβῃ πρῶτον ἢ ἀφηρημένην ἔννοια. Ἡ τάσις πρὸς τὴν ἀφηρημένην ἔννοιαν εὐρίσκεται ἐντὸς τῶν φαινομένων, καὶ ἰδιάζει ἐπίσης εἰς τὴν ἐπιστήμην διότι αὕτη θέλει νὰ ἐννοήσῃ καὶ δὲν εἶνε δυνατόν νὰ ἐννοήσῃ εἰμὴ μόνον διὰ μέσου τῶν ἀφηρημένων ἔννοιῶν. Καὶ ὁμοίως πόση διαφορὰ μεταξὺ ἐνὸς πνεύματος πού εἶνε γεμάτο ἀπὸ τὴν ζῶσαν θέαν τῶν πραγμάτων, πού βλέπει ἕνα ὄρατο δένδρον μετὰ τὰς καμπύλας τῶν κλάδων του, τὸ πυκνόν του φύλλωμα, τὸ χρῶμα τῶν φύλλων, τὸ σχῆμα των, καὶ ἐνὸς ἄλλου πού ἔχει μόνον τὴν ἀφ. ἔννοιαν τοῦ δένδρου κενὴν καὶ ἐστερημένην ἀπὸ ὅλα ἐκεῖνα πού ἐγέμιζαν τὴν ἄλλην ψυχὴν!! Ἰὸ ἔργον αὐτὸ τῆς ἀφ. ἐννοίας ἤρχισεν ἀπὸ τὸν Παρμενίδην καὶ τὸν Πλάτωνα (τὸ ὄντος ὄν) καὶ ἐξηκολούθησεν εἰς τὴν νεωτέραν φιλοσοφίαν. Ἡ δευτέρα ἐπίθεσις ὑφίσταται τὸ φαινόμενον ἀπὸ τὸν ἀριθμὸν ὃ ὁποῖος τὸ τεμαχίζει, τὸ ἀποστερεῖ τῆς ποιότητος καὶ τὸ καθιστᾷ κᾄτι πού δύναται νὰ ἀριθμηθῇ, νὰ ὑπολογισθῇ, καὶ ταυτοχρόνως τὸ μεταβάλλει εἰς μέσον χάριν πρακτικῶν σκοπῶν. (Ὁ Goethe προσωποποιεῖ μίαν μεγαλειώδη προσπάθειαν ὅχι μόνον νὰ συγκρατήσῃ τὴν τοιαύτην ἐνέργειαν ἀλλὰ καὶ νὰ τὴν κάμῃ νὰ ὀπισθοχωρήσῃ, προσπάθειαν ὅπως ἀποδώσῃ εἰς τὰ φαινόμενα τὴν ἀρχικὴν αὐτῶν σημασίαν, τὸν χαρακτήρα αὐτῶν ὡς ἐκδηλώσεως, ὡς ἐκφράσεως, ὡς παραστάσεως, δηλαδὴ τὸν χαρακτήρα τῆς ποιότητος, τοῦ ἀνθρωπισμοῦ καὶ τοῦ θεοῦ ἀποδίδων συγχρόνως εἰς τὸν ἄνθρωπον τὴν ἀνεξάντλητον δύναμιν τῆς οὐσίας αὐτοῦ. Ἡ δημιουργικὴ προσπάθεια τοῦ Goethe ὡς καλλιτέχνου, ὡς ποιητοῦ, ὡς σοφοῦ καὶ ὡς ἀνθρώπου συνοφίζεται εἰς τὴν τάσιν νὰ ἀποκαταστήσῃ εἰς τὰ ἀπαράγραπτα δίκαιά του τὸν ὄρατὸν καὶ αἰσθητὸν κόσμον κατὰ τὴν συγκεκριμένην αὐτῶν ποικιλίαν, τὴν ἐσωτερικὴν αὐτῶν διάταξιν, τὰς μορφὰς πού συλλαμβάνει ἢ αἰσθησις, τὰ ὅποια ὅλα προσδίδουν τάξιν εἰς τὸν κόσμον. Ὅλοι αἱ ἔρευναι τοῦ Goethe εἰς τὸ πεδίον τῆς φύσεως ἐπιθεβαίωνουν ἀκριβῶς τοῦτο· εἰς αὐτὰς καταφαίνεται τί ἠγγύει ὁ Goethe μετὰ τὴν λέξιν φαινόμενον καὶ πῶς ἀντελαμβάνετο τὸν δεσμόν μεταξὺ τοῦ φαινομένου καὶ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Φαινόμενον εἶνε κᾄτι πού τὸ ἔζησε κανεὶς, ἢ βίωσις (Erlebnis)· αὐτὸ ὁμοίως ἀπορρέει ἀπὸ τὴν ζωὴν, δηλαδὴ ἀπὸ τὴν ἀνθρωπίνην ζωὴν, τὴν ὁποῖαν θεωρεῖ ὡς τὸ μέγιστον δῶρον πού ἐλάβομεν ἀπὸ τὸν Θεόν. Διὰ τοῦτο καὶ ἐσωτερικώτατον βᾶθος τοῦ ἀνθρώπου δὲν εἶνε ὁ νοῦς, ἢ νόησις ἀλλὰ ἡ ζωὴ, ἡ κίνησις, ἡ ἀέναιος ἐνέργεια. Τὸ κατὰ δεύτερον λόγον ἐρχόμενον θεῖον δῶρον εἶναι ἡ ἀντίληψις τὴν ὁποῖαν ζῶμεν ἐσωτερικῶς, ἢ ἐπέμβασις τῆς ζώσης μονάδος εἰς τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον πού τὴν περιβάλλει. Τὸ Erlebnis εἶνε τὸ μέσον, τὸ μεσάζον μεταξὺ τῆς ἐνεργείας τῆς ζωῆς καὶ τῆς δράσεώς της ἐπὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου· εἶνε συγχρόνως ἐσωτερικὸν καὶ ἐξωτερικόν, δράσις καὶ ἀντίδρασις, ὑποκείμενον καὶ ἀντικείμενον. Ἰὰ φαινόμενα λοιπὸν ἔχουν

σπουδαιότητα σημασίαν διότι τὸ πᾶν βασίζεται ἐπ' αὐτῶν. Φαινομενολογία τῆς φύσεως ἔχει λοιπὸν πρωτίστως ἔννοιαν ἐντελῶς ἀφελῆ ὅτι τουτέστιν ὁ ἄνθρωπος ἀρπάζει τὰ φαινόμενα τῆς φύσεως ἀμέσως. Ἀλλὰ διὰ τὴν μεταδύση τὰς ἀντιλήψεις του ἔχει ἀνάγκην μέσου, τῆς γλώσσης· ὅποτε ἡ φαινομενολογία γίνεται περιγραφή, δηλαδὴ περιγραφή τῶν ἐντυπώσεων τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τὴν συνάντησίν του μὲ τὴν φύσιν· ὅποτε κατ' ἀνάγκην περιλαμβάνει καὶ φαινομενολογίαν τοῦ ἐγῶ καὶ τοῦ γίνεσθαι τοῦ ἐγῶ καὶ συνεπῶς καὶ φαινομενολογίαν τῆς ἱστορίας. Διὰ τοὺς λόγους τούτους καὶ ἡ ἱστορία τῆς θεωρίας τῶν χρωμάτων εἶνε μέρος τῆς ἀντικειμενικῆς ἐρεύνης. Ἀλλὰ κατὰ ταύτην δὲν τίθεται καθόλου τὸ πρόβλημα περὶ τῆς φύσεως τοῦ φωτός· βλέπομεν κυρίως τὰς ἐνεργείας καὶ τὰ κατὰ τὴν φύσιν τοῦ φωτός, πλήρης δὲ ἱστορία τῶν ἐνεργειῶν τούτων ἢ περιλαμβάναν ἴσως καὶ τὴν φύσιν τοῦ πράγματος τούτου· σημειωτέον ὅμως ὅτι πρόκειται περὶ ἱστορίας τῶν ἐνεργειῶν τούτων ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου διότι ταύτας γνωρίζομεν μόνον ἐν ἡμέτρῳ τὰς ἀντιλαμβανόμεθα ἐν ἡμέτρῳ ἐνεργοῦν ἐφ' ἡμῶν. Καὶ οὕτω ἡ φαινομενολογία τῆς φύσεως κατὰ τὸν Goethe γίνεται δημιουργία μὲ τὰς πολλαπλὰς αὐτῆς ἀπόψεις αἱ ὁποῖαι ὅλαι πρόκειται νὰ συμβάλλουν εἰς τὴν διαλεύκανσιν ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ φαινομένου, ἐπὶ παραδείγματι τοῦ φαινομένου τοῦ χρώματος. Ὁ Goethe ὅμως δὲν εἶνε σχετικιστῆς διότι παρὰ τὴν πολλαπλότητα τῶν ἀποψεῶν τῶν φαινομένων ἔχουσι κατ' αὐτὸν μίαν φυσικὴν διάταξιν, τὴν ὅποیان εἶνε δυνατόν νὰ ἀνακαλύψωμεν διὰ τῆς φαινομενολογικῆς μεθόδου ἢ ὁποία συνδέει μετὰ προσοχῆς τὰ φαινόμενα εἰς συνεχῆ σειράν διὰ τὴν προόδου ἀπὸ τοῦ ἐμπειρικοῦ φαινομένου εἰς τὸ φαινόμενον τῆς ἐπιστήμης καὶ φθάσῃ τέλος εἰς τὸ πρωταρχικὸν φαινόμενον (Urfhaenomen). Καὶ οὕτω ἡ φαινομενολογία καθιστᾷ ἐκδηλῶν τὴν τάξιν αὐτῆς τῆς φύσεως. Ὅλαι αὐταὶ αἱ διάφοροι ἀπόψεις τῆς φαινομενολογικῆς ἐρεύνης τοῦ Goethe ἕνα ἔχουν σκοπὸν νὰ ἐμποδίσουν τὴν ἐξουθένισιν τοῦ φαινομένου, νὰ ἀποδιώσουν εἰς τὰ φαινόμενα τὰ δίκαια τῶν νὰ τὰ σώσουν ἀπὸ τὸν ἐννοιολογισμὸν (conceptualisme) καὶ τὸν ποσοτισμὸν καὶ τὴν χρῆσιν πρὸς φθίρει. Διὰ τὸν λόγον τούτον ἡ φαινομενολογία τοῦ Goethe εἶνε ταυτοχρόνως καὶ μεταφυσικὴ, ὡς τοιαύτη δὲ εἶνε μοναδικὴ εἰσαγωγὴ πρὸς ὁδὴν μέχρι τοῦ ἀπολύτου. Εἰς τὴν φαινομενολογίαν τῆς φύσεως τοῦ Goethe προστίθεται καὶ μία φιλοσοφία τῆς φύσεως πρὸς καλλιστη τὸσον δύσκολον τὴν κατανόησιν ἐκείνης, καὶ ἡ ὁποία προσπαθεῖ νὰ δείξῃ ὅτι ὅλα τὰ πολλαπλὰ φαινόμενα ἀπορρέουν ἀπὸ ὀλιγαριθμια πρωταρχικὰ φαινόμενα καὶ εὐαρίθμους βασικὰς ἀρχάς.

Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθεισῶν γενικῶν ἀρχῶν ἐξετάζει ὁ συγγραφεὺς τὴν θεωρίαν τῶν χρωμάτων ἣν θεωρεῖ ὡς καθαρὰν φαινομενολογίαν τῆς φύσεως. Τονίζει ἰδιαιτέρως ὅτι ἡ θεωρία περὶ τῶν χρωμάτων εὐρίσκεται πέραν τῆς ἀντιθέσεως μεταξὺ φυσικῆς καὶ φυσιολογίας. Βεβαίως περιλαμβάνει ἐν ἑαυτῇ στοιχεῖα φυσικὰ ὅσον καὶ φυσιολογικὰ ἀλλὰ ἡ φυσικὴ τοῦ Goethe εἶνε φυσικὴ ποιοτικὴ καὶ ὄχι φυ-

σική ποσοτική. Ἡ θεωρία τοῦ Goethe εἶνε φαινομενολογία τῶν χρωμάτων δηλαδή ἡ ἀποκάλυψις τῶν φαινομένων ποὺ παρουσιάζονται εἰς τὸν ὀφθαλμὸν ὅταν συναντᾶ οὗτος τὴν φύσιν· εἶνε δὲ φαινομενολογία τῶν χρωμάτων ἐν τριπλῇ ἐννοίᾳ· ἐν τῇ ἐννοίᾳ θεωρίας τῆς ἐπιστήμης, ἐν μεταφυσικῇ ἐννοίᾳ καὶ ἐν τῇ ἐννοίᾳ φιλοσοφίας τῆς φύσεως. Μετὰ ταῦτα θέτει ὁ συγγραφεὺς τὰ ἑξῆς ἐρωτήματα: 1) Ποίαν σημασίαν ἔχει ἡ φαινομενολογία τοῦ Goethe διὰ τὴν γνῶσιν ἡμῶν ὅσον ἀφορᾷ αὐτόν; Ἡ ἀπάντησις εἶνε ὅτι αὕτη ἔχει μέγιστην σπουδαιότητα διὰ τὴν βαθυτέραν κατανόησιν τοῦ Goethe. Ὁ Goethe εἶνε ἄνθρωπος τῶν αἰσθήσεων καὶ ἰδιαίτερος τῆς ὀράσεως ἀπὸ τὴν ὅποιαν ἀντλεῖ τὰς γνώσεις του περὶ τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου καθὼς καὶ τὴν καλλιτεχνικὴν του δρασίαν. 2) Ποία εἶναι ἡ συμβολὴ τῆς φιλοσοφίας τῆς φύσεως τοῦ Goethe εἰς τὸ σύνολον τῆς ἀνθρωπίνης γνώσεως; Ἐὐρώτημα τοῦτο εἶνε καθαρῶς φιλοσοφικόν. Ἡ φαινομενολογικὴ τάσις εἶνε πολὺ βαθιὰ ριζωμένη εἰς τὸν ἄνθρωπον, περισσότερον μάλιστα παρ' ὅτι πιστεύεται συνήθως. Ὁ ἄνθρωπος εἶνε ὃν τὸ ὅποτον μεταμορφώνει τὸν κόσμον εἰς φαινόμενα, ἡ δὲ φαινομενολογία τῆς φύσεως τοῦ Goethe εἶνε ἐν ἀπὸ τὰ ἀμιγέστερα παραδείγματα ὑποκειμενικῆς φαινομενολογίας ἀφοῦ εἰς αὐτὴν εὐρίσκονται δεδομένα ἢ πληθὺς καὶ ποικιλία τῶν φαινομένων ὑπὸ τὰ ὅποια παρουσιάζεται εἰς τὸν ἄνθρωπον ἢ φύσις, ταυτοχρόνως δὲ καὶ τὰ στοιχεῖα ἐξ ὧν κατασκευάζεται ὁ ὄρατός κόσμος (*mundus sensibilis*). Ἡ φαινομενολογία τῆς φύσεως τοῦ Goethe ἀποτελεῖ ἐκτάκτως ἐνδιαφέρουσαν προσπάθειαν πρὸς διάταξιν τῆς ποιοτικῆς ποικιλίας τῶν φαινομένων ὠρισμένης κατηγορίας συμφώνως πρὸς τὰς ποιοτικὰς αὐτῆς διαφορὰς καὶ τὰς ὑλικὰς συγγενείας τοῦ περιεχομένου τῆς, καὶ οὕτω πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν κανονικότητα ἐν ἣ ἡ μέτρησις αὕτη ἀποτελεῖ μέρος τοῦ περιεχομένου. 3) Ποίαν ἀποστολὴν ἐκπληροῦσιν αὕτη ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἀνθρωπότητος τῆς Δύσεως; Ἡ ἀπάντησις εἶνε πάλιν ἐκείνη ποὺ ἐδόθη ἤδη ἐν ἀρχῇ· ἐν τῇ προόδῳ τῆς διαλύσεως τῶν φαινομένων καὶ τῆς καταστροφῆς τῆς δημιουργικῆς ἰκανότητος τῶν φαινομένων ἐν τῇ ἀνθρώπῳ, ὁ Goethe ἀποτελεῖ μίαν ἐπιβλητικὴν καὶ δημιουργικὴν προσπάθειαν ὅπως ἀποκαταστήσῃ εἰς τὰ δίκαιά των τὸν ὄρατὸν καὶ αἰσθητὸν κόσμον ὡς καὶ τὴν ἀνθρωπίνην ἰκανότητα ποὺ δημιουργεῖ τὰ φαινόμενα· μίαν προσπάθειαν γὰρ ἐπανασυνδέσῃ τὸ φαινόμενον εἰς τὸ τριπλοῦν αὐτοῦ θεμέλιον· θεῖον, φυσικὸν καὶ ἀνθρώπινον, καὶ γὰρ δημιουργήσῃ διὰ τῆς ἐνότητος ταύτης μίαν τέχνην· μίαν προσπάθειαν τέλος ὅπως ἀποκαλύψῃ τὰ φαινόμενα κατὰ τὸν αὐθεντικὸν αὐτὸν χαρακτήρα, κατὰ τὴν κοσμικὴν (*welthaft*) αὐτῶν τάξιν καὶ διάταξιν. Βεβαίως δὲν ἦτο δυνατόν εἰς τὸν Goethe γὰρ σταματήσῃ τὴν πρόοδον αὐτὴν τῆς διαλύσεως, τοῦ ἐδόθη ὅμως γὰρ δημιουργήσῃ ἕνα θαυμάσιον κόσμον μεγαλειωδῶν μορφῶν ὁ ὅποτος δὲν πρέπει πλέον ποτὲ γὰρ χαθῆ.